

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA PROBLEMEI AGRARE LA SFIRȘITUL SECOLULUI AL XIX-lea ȘI INCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea. LEGEA DE VINZARE A BUNURILOR STATULUI DIN 1889

de VASILE RUSU

Problema agrară continuă să ocupe și după 1864 un loc deosebit de important în istoria modernă a României. Înfăptuirea de sus a reformei agrare din 1864 a dus la dezvoltarea capitalismului în România pe calea prusacă, a cărei trăsătură esențială o constituie menținerea, în cadrul orînduirii capitaliste, a unor „puternice rămășițe feudale în economia noastră și înapoierea economică și socială a țării”¹.

Dezvoltarea capitalismului în agricultura României pe calea reformelor a condamnat țărănimia la decenii de chinuitoare expropriere și aservire. Exploatarea și mizeria țărănimii au fost adâncite de politica agrară a regimului burghez-moșieresc. Invoielile agricole oneroase, fiscalitatea apăsătoare, administrația coruptă și arbitrară, lipsa instituțiilor de credit sînt numai cîteva din aspectele politicii agrare a regimului burghez-moșieresc.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, principala contradicție ce caracteriza lumea satului era aceea dintre masele țărănimii lipsite de pămînt sau cu pămînt puțin, pe de o parte, și moșieri și arendași, pe de altă parte. Acest antagonism s-a manifestat într-o formă deosebit de violentă în timpul puternicelor răscoale țărănești din anul 1888. În cursul acestui an s-a ridicat la luptă țărănimia din 27 de județe ale țării², ceea ce ne dovedește în mod concludent amploarea răscoalelor.

Lupta țărănimii era îndreptată spre sfărîmarea revoluționară a rămășițelor feudale prin lichidarea proprietății moșieresti. Astfel, în timpul răscoalelor, principala lozincă a țărănimii a devenit : vrem pămînt³.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., București, 1956, ediția a IV-a, p. 362.

² D. Hurezeanu, *Cu privire la poziția mișcării socialiste față de răscoala țărănilor din anul 1888*, în „Studii”, 3/1962, p. 558.

³ *Documente privind istoria României. Răscoala țărănilor din 1888*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1950, p. 85, 101, 110, 115—116, 118, 122, 169, 176, 225, 226, 228, 231, 234, 255, 269, 275.

Atît în Muntenia, cît și în Moldova, țărani răsculați din multe sate au ocupat cu forța moșiile¹ — indiferent dacă erau ale statului sau ale particularilor — le-au măsurat și împărțit între ei, începînd apoi să le lucreze.

Răscoalele țărănești au înspăimîntat moșierimea și arendașimea. Majoritatea acestora și-au părăsit moșiile și s-au refugiat la orașe, în special în capitalele de județe unde exista forța armată².

Clasele dominante au înțeles faptul că răscoalele țărănești erau îndreptate, în primul rînd, împotriva marii proprietăți. Așa, spre exemplu, oficiosul „România liberă” sublinia că lupta țărănimii s-a transformat „într-un adevărat asalt în contra proprietății”³.

În aceste împrejurări, guvernul conservator-junimist și clasele dominante s-au străduit să folosească toate mijloacele în stare să apere marea proprietate și să înăbușe răscoalele. Pentru apărarea intereselor de clasă ale burgheziei și moșierimii, guvernul conservator-junimist a recurs la folosirea forței armate, cu ajutorul căreia răscoalele au fost înăbușite. Guvernul a urmărit să obțină acest rezultat „cu orice preț și fără cruțare”⁴.

În același timp, atît guvernul, cît și clasele dominante, au desfășurat o vastă campanie publicistică cu caracter diversionist, menită să înșele păturile mijlocii ale populației și să le îndepărteze de lupta țărănimii. De asemenea, prin această campanie se urmărea apărarea instituțiilor regimului și existența marii proprietăți. Astfel, problema agrară a făcut obiectul unor numeroase conferințe, articole și programe. În aceste materiale, denaturîndu-se realitatea istorică, reprezentanții claselor dominante prezentau România ca o țară în care mica proprietate era extrem de răspîdită, deținînd majoritatea suprafeței agricole⁵. De asemenea, s-a încercat, la începutul răscoalei, să se nege existența unei probleme agrare în țara noastră, întrucît aceasta ar fi fost rezolvată prin reforma de la 1864⁶. În sprijinul acestor afirmații, reprezentanții claselor dominante au procedat chiar la alcătuirea unor statistici eronate, potrivit cărora numai 1/3 din suprafața arabilă a țării era deținută de proprietatea mare și mijlocie⁷.

De asemenea, au fost dezvoltate teorii profund reacționare, conform cărora dezvoltarea societății ar necesita existența unei elite sociale, alcătuită — bineînțeles — din marii proprietari. Conform acestei teorii, marea masă a populației era condamnată să muncească în agricultură sau industrie, întrucît pentru conducerea statului era menită numai această elită socială⁸.

¹ *Documente privind istoria României. Răscoala țăranilor din 1888*, p. 79, 105, 139, 183, 270, 273, 275, 276.

² *Ibidem*, p. 20, 89; „Voința națională”, V. 1/13.IV.1888; 3/15.IV.1888; „Epoca”, III, 9/21.IV.1888; „Lupta”, XI, 12.V.1894.

³ *Documente privind istoria României. Răscoala țăranilor din 1888*, p. 229.

⁴ *Ibidem*, p. 12.

⁵ „Epoca”, III, 3/15.IV.1888 și 5/17.IV.1888.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, 31.VIII/12.IX.1888.

Mai mult decât atât, pentru apărarea existenței marii proprietăți s-a recurs și la idei mistice, conform cărora inegalitatea socială era de natură divină și ea exista de la „facerea lumii”¹.

În cadrul acestei campanii diversioniste, un loc important îl ocupă acțiunea claselor dominante de prezentare denaturată a cauzelor răscoalelor țărănești, urmărindu-se negarea existenței unei baze obiective social-economice a mișcării. Aruncînd vina izbucnirii răscoalelor, fie asupra investigatorilor și agitatorilor², fie asupra abuzurilor administrației³, partidele politice burghezo-moșierești căutau să înșele opinia publică și să ascundă sub un văl cît mai gros adevăratele cauze care au împins țărănimia la luptă. Atît conservatorii, cît și liberalii — prin presă și în parlament — au negat cu îndrăzneală ideea că țărănimia s-a ridicat la luptă din cauza lipsei de pămînt și a cruntei mizerii în care trăia⁴. Această atitudine este explicabilă întrucît partidele burghezo-moșierești erau interesate în apărarea intereselor de clasă ale burgheziei și moșierimii — amenințate de răscoalele țărănești — și în menținerea marii proprietăți funciare.

Lupta țărănimii a fost atît de puternică, încît a silit toate partidele și grupările politice să se ocupe de problema agrară — cu toate că la începutul răscoalei au căutat să-i nege existența — și să caute soluții pentru rezolvarea ei⁵. Pe această linie, menționăm că în anul 1888 a apărut o adevărată avalanșă de programe agrare. Socotim necesar să subliniem ideea că toate aceste programe propuneau vînzarea domeniilor statului în loturi mici, ca soluția cea mai potrivită pentru rezolvarea problemei agrare⁶. Clasele dominante, nevoite să facă concesii sub presiunea răscoalelor țărănești, au căzut de acord asupra necesității vînzării moșiilor statului în loturi mici, întrucît sperau că pe această cale vor putea apăra existența marii proprietăți private.

În condițiile create de lupta țărănimii, guvernul conservator-junimist a fost nevoit să-și precizeze — și el — poziția față de problema agrară. Astfel, în toamna anului 1888 a fost publicat programul de guvernămînt, prilej cu care se recunoștea că „cea dintîi preocupare... a trebuit să fie soarta sătenilor și a meseriașilor”⁷. În același program, de asemenea, se sublinia că scopul guvernului era să dea „săteanului toate înlesnirile putincioase pentru împrumut”⁸.

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 876.

² *Documente privind istoria României. Răscoala țărănilor din 1888*, p. 306.

³ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 139.

⁴ *Ibidem*, p. 142; „Voința națională”, V, 11/23.IX.1888; 11/23.XII.1888; 4/16.I.1889; VI, 12/24.II.1889; „Epoca”, 5/17.IV.1888.

⁵ Așa, spre exemplu, „Epoca” din 27.III/8.IV.1888, recunoștea că amploarea răscoalei „silește lumea să se ocupe de dînsa. Nu mai e chestiune de o simplă tulburare produsă de niște agenți ai fostului guvern; lucrurile au luat proporțiuni de revoltă agrară astăzi”; vezi și *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 214; afirmația lui T. Maiorescu potrivit căreia „răscoala n-a avut alte urmări” este falsă; vezi T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, București, 1923, p. 252.

⁶ „Epoca”, 3/15.IV.1888; 6/18.IV.1888; „Voința națională”, 11/23.IX.1888; „Lupta”, 7.IV.1888.

⁷ T. Maiorescu, *op. cit.*, p. 254; C. Gane, P. P. Carp și locul său în istoria României, vol. I, București, 1936, p. 381—382.

⁸ T. Maiorescu, *op. cit.*, p. 255.

În această atmosferă frământată a luat naștere legea de vânzare a bunurilor statului din 1889, pe care o putem socoti drept una din consecințele cele mai importante ale răscoalelor țărănești¹.

Legea de vânzare a bunurilor statului din 1889 ocupă un loc deosebit de important în cadrul politicii agrare a regimului burghezo-moșieresc. În intenția conservatorilor, legea era menită să servească drept instrument pentru rezolvarea problemelor noi și complicate ridicate de mișcările țărănești, adică apărarea marii proprietăți, prevenirea unor noi răscoale, rezolvarea problemei proletariatului agricol. De asemenea, legea urma să fie folosită și ca mijloc de reprimare a mișcării socialiste.

Oficialitatea și apoi istoriografia burgheză au încercat să prezinte legea din 1889 drept un simplu act de vânzare a domeniilor statului. Însă analiza atentă a materialului documentar ne arată adâncă semnificație politică și socială a legii menționate. În lucrarea de față ne propunem să analizăm problemele cele mai importante pe care le ridică studierea legii din 1889.

Astfel, pe baza analizei materialului documentar, apreciem că, între problemele cele mai importante pe care le ridică studierea legii din 1889, un loc de prim ordin îl ocupă aceea privitoare la vânzarea moșiilor statului în loturi mici. Clasele dominante, și în primul rând moșierimea, au fost interesate ca, după 1888, moșiile să fie vândute cu precădere în loturi mici, sperînd că pe această cale vor putea fi prevenite noi răscoale țărănești. De asemenea, vânzarea moșiilor statului în loturi mici trebuia să contribuie — pentru moșierime — la asigurarea brațelor de muncă necesare.

Analiza legii din 1889 ridică și o altă problemă: aceea a burgheziei sătești. Legea din 1889 cuprinde dispoziții extrem de favorabile pentru burghezia sătească, ceea ce dovedește interesul claselor dominante de a favoriza dezvoltarea acestei categorii sociale, care trebuia — în intenția burgheziei și moșierimii — să fie un fel de supapă de siguranță împotriva unor noi răscoale țărănești.

Totodată, studierea legii ne înlesnește cunoașterea încercării reprezentanților regimului burghezo-moșieresc de a utiliza unele din dispozițiile ei pentru reprimarea mișcării socialiste.

Primul proiect al legii a fost redactat încă în anul 1888 de către P. P. Carp, ministrul Domeniilor, și publicat în toamna aceluiași an în „Monitorul oficial”. Acesta este al doilea caz — pe care îl cunoaștem — cînd un proiect de lege privitor la problema agrară se publică în „Monitorul oficial” înainte de a fi votat în parlament.

În conformitate cu acest proiect, toate moșiile statului urmau să fie vîndute țăranilor numai în loturi de 5 și 10 ha². Mai mult decît atît, proiectul prevedea acordarea unui credit de 600 lei celor care cumpărau loturi de 5 ha³. De asemenea, P. P. Carp se arată partizan și al cumpărării moșiilor particulare și al revinderii lor la țărani, în eventualitatea în care

¹ „Lupta”, VI, 17.II.1889.

² „România liberă”, XII, 4/16.IX.1888.

³ *Ibidem*.

domeniile statului s-ar fi dovedit insuficiente pentru satisfacerea nevoii de pământ a țăranilor¹.

S-ar părea, în primul moment, că autorul urmărea în mod sincer îmbunătățirea soartei țăranimii, cel puțin în măsura în care vânzarea moșiilor statului putea să contribuie la aceasta. În realitate, P. P. Carp a avut în vedere apărarea marii proprietăți și preîntâmpinarea unor noi războaie țărănești². De altfel, acestea au fost și motivele care l-au determinat să-și publice proiectul de lege cu mult înainte de deschiderea sesiunii corpurilor legiuitoare. Adevărata „grijă” a moșierului P. P. Carp față de țăranime se desprinde din analiza atentă a dispozițiilor proiectului său de lege. Autorul propune restricții atât de numeroase, încît, practic, cumpărarea loturilor mici devenea aproape imposibilă.

În conformitate cu dispozițiile proiectului, nu beneficiau de vânzarea domeniilor statului țăranii care posedau un hectar, cei care au primit sau care urmau să primească o moștenire oricît de mică, precum și răzeșii, învățătorii și preoții sătești³. De asemenea, proiectul prevedea că declarațiile pentru cumpărarea loturilor mici urmau să fie depuse la primărie în termen de 8 zile de la punerea în vânzare a moșiei respective⁴. Potrivit unor declarații contemporane, proiectul dovedește „reaua credință a guvernului junimist în chestia țărănească”⁵.

Proiectul redactat de P. P. Carp a fost modificat, într-un sens mult mai reacționar, de succesorul său la Ministerul Domeniilor, Al. Lahovari. Nu întîmplător acesta este considerat de unii contemporani drept „cel mai reacționar dintre conservatori”⁶. Acesta, după propriile sale mărturisiri, a urmărit să înlăture din proiectul lui P. P. Carp orice aluzie care ar fi putut crea impresia că în România există o problemă agrară sau că s-ar pune problema unei împroprietări⁷. Mai mult decît atât, Al. Lahovari, sprijinit de elementele cele mai reacționare ale claselor dominante, nega dreptul țăranilor la pământ. Astfel, atât în expunerea de motive, cît și în cursul discuției generale purtate pe marginea proiectului guvernului — prezentat Camerei deputaților la 15 februarie 1889 — s-a subliniat că „țăranii nu au dreptul nici la moșiile particulare, nici la moșiile statului”⁸, întrucît, prin legea rurală din 1864, „s-a stins cu totul orice urmă, orice pretext la vreo chestiune agrară în țara noastră”⁹.

Reprezentanții claselor dominante erau conștienți de faptul că „recunoașterea dreptului țăranilor la pământ ar fi constituit un precedent pri-

¹ „România liberă”, XII, 4/16.IX.1888.

² „Lupta”, VI, 17.II.1889.

³ „România liberă”, XII, 14/26.IX.1888.

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Lupta”, VI, 27—28.II.1889; același ziar sublinia că P. P. Carp se ocupa „de chestiile sociale și economice din punct de vedere al clasei dominante” și că din proiectele sale se degaja „un fel de sollicitudine disprețuitoare pentru cei mulți și sărăciți”. Vezi „Lupta”, VI 4.I.1889.

⁶ „Voința națională”, V, 9/21.XII.1888.

⁷ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 216—217.

⁸ *Ibidem*, p. 848.

⁹ *Ibidem*, p. 812.

mejdios pentru existența mării proprietăți”¹. Există teama că, după împărțirea pământului din domeniile statului, țărani vor cere loturi din moșiile particulare. Este interesant de notat în această privință că, atât în expunerea de motive, cât și în cursul discuției generale, s-a subliniat că este vorba de o lege pentru vânzarea moșiilor statului și nu de o reformă agrară². Un contemporan, referindu-se la acest fapt, subliniază pe bună dreptate că partidul conservator urmărea să facă o lege cât mai „ștearsă, cât mai nefolositoare pentru țărani și cât mai inofensivă pentru mării proprietari”³.

Așa cum am arătat mai sus, una din principalele probleme care se desprinde din analiza legii din 1889 este aceea privitoare la vânzarea loturilor mici.

Puternicele răscoale țărănești din anul 1888 au obligat clasele dominante să facă concesii și să caute soluții noi pentru „rezolvarea” problemei agrare. În noile condiții istorice a fost nevoie să se renunțe la vechea practică de vânzare a moșiilor statului în corp întreg, așa cum se procedase pe baza legilor anterioare. După 1888, atât burghezia, cât și moșierimea au fost silită să accepte, sub influența mișcărilor țărănești, soluția vânzării moșiilor statului numai în loturi.

Legea din 1888 prevedea textual că „toate moșiile statului se pot vinde, în total sau în parte, însă numai în loturi de câte 5, 10 și 25 hectare, locuitorilor români cultivatori de pământ”⁴.

Mai mult decât atât, conform dispozițiilor legii menționate, moșiile statului urmau să fie vândute mai ales în loturi mici de 5 ha. Pentru celelalte categorii de loturi se rezerva numai o pătrime din fiecare moșie scoasă la vânzare⁵.

De la început, socotim necesar să explicăm de ce clasele dominante — și în primul rând moșierimea — erau interesate în vânzarea moșiilor statului cu precădere în loturi mici. Mai ales după 1888, moșierimea era interesată ca domeniile statului să fie vândute în loturi mici, deoarece spera că, în acest fel, vor putea fi prevenite noi răscoale țărănești, care reprezentau o amenințare directă pentru existența mării proprietăți⁶. Mai mult decât atât, moșierimea era interesată în vânzarea loturilor mici pentru că aceasta constituia totodată și un mijloc de asigurare a brațelor de muncă necesare. La sfârșitul secolului al XIX-lea, mării proprietari nu puteau să-și exploateze moșiile numai pe baza muncii salariate.

Loturile mici, în întindere de 5 ha, cumpărate prin legea din 1889, nu permiteau țăranilor să-și întemeieze gospodării independente. Aceștia erau obligați să se învoinască cu mării proprietari în condiții înrobitoare. Țăranul cumpărător al unui lot de 5 ha, devenit proprietar, era legat de

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 828—863, 874.

² *Ibidem*, p. 812—813.

³ „Lupta”, VI, 4.III.1889.

⁴ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 814; „Monitorul oficial” nr. 6, 6.IV.1889, p. 113.

⁵ „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 114.

⁶ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 101; în ședința Camerei deputaților din 19.XII.1888, deputatul I. Marghiloman recunoștea că „improprietărirea sătenilor pe moșiile statului este asigurarea proprietății particulare”.

mica lui bucată de pământ. În același timp însă, continua să rămână dependent economic de marea proprietate.

Astfel, sub acest aspect, legea din 1889 a favorizat cu precădere interesele marilor proprietari. De altfel, acest lucru a fost recunoscut de unul din cei mai autorizați reprezentanți ai moșierimii, P. P. Carp. Acesta, în ședința Camerei din 17 februarie 1889, subliniază că „orice îmbunătățire vom face, orice înlesnire aducem țăranului o facem în interesul lui d'întîiu, dar o facem și în propriul nostru interes; căci în ultimă instanță din munca lui tot noi avem să tragem foloase”¹. Cu același prilej, Carp a mai subliniat că legea nu s-a făcut din dragoste pentru țărani, ci pentru că -- declară el -- „înțelegem adevăratul interes al nostru”².

Un alt factor care a determinat atitudinea favorabilă a moșierimii față de vânzarea domeniilor statului în loturi mici îl constituia speranța acesteia că, pe această cale, va fi evitată posibilitatea dezvoltării proletarietului agricol³. Astfel, în expunerea de motive se sublinia că legea „este destinată a înlătura chestiunile grave ce s-au ridicat în timpii din urmă în privința proletarietului agricol”⁴.

Moșierimea era interesată în rezolvarea acestei probleme pentru că era dornică să-și asigure brațe de muncă și să împiedice plecarea la orașe a țăranilor lipsiți de pământ⁵. Proletariatul agricol constituia partea cea mai activă din sinul țăranimii, care la 1888 se situase în primele rînduri ale răsculațiilor. Moșierimea, de teama unor noi răscoale țărănești, se străduia să înlătore sau măcar să neutralizeze proletarietul agricol. Astfel, în cursul dezbaterilor purtate pe marginea legii din 1889, un deputat declara că elementul de care trebuie să se teamă moșierimea în viitor „este tocmai acest proletariat”⁶.

Cu toate acestea, moșierimea nu era interesată într-o largă vânzare a domeniilor statului. Guvernul, precum și majoritățile conservatoare din corpurile legislative, s-au condus după principiul „vîndem și nu silim pe nimeni să cumpere”⁷.

Așa se explică de ce majoritățile conservatoare au combătut sistematic toate propunerile care enau într-o anumită măsură favorabile țără-

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților, 1888/1889*, p. 885.

² *Ibidem*, p. 884—885.

³ *Ibidem*, p. 891, 897; în ședința Camerei din 23 febr. 1889, I. M. K. Epureanu sublinia că „prin această reformă vom tocmai să scăpăm de cea mai mare plagă socială ce se cheamă: proletarietul cîmpean”. El acorda foarte mare importanță acestui lucru. Considera chiar că de rezolvarea acestei probleme depinde poate „chiar siguranța și viitorul statului român”. Camera a fost de acord cu el, răsplătindu-i discursul cu aplauze prelungite. Vezi *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 50, 2.III.1889, p. 961.

⁴ *Ibidem*, p. 811.

⁵ *Ibidem*, p. 885. Acest lucru a fost foarte bine expus de P. P. Carp, care declara la 17 febr. 1889 următoarele: „Lipsa pământului determină plecarea țăranilor la orașe și astfel cu încetul cu încetul brațele de care avem nevoie la țară și care sperăm să se înmulțească mai mult, au să devină din ce în ce mai puține și are să se producă în țîrguri un proletariat care se produce mai ușor decît la țară, și vă asigur că dacă nu va fi mai periculos, dar va fi cel puțin tot atît de periculos ca și proletarietul cîmpean. Prin urmare, este în interesul nostru al tuturor să oprim acest lucru”.

⁶ *Ibidem*, p. 1006—1007.

⁷ *Ibidem*, p. 927.

nimii. În cursul dezbaterilor purtate pe marginea legii din 1889, deputații socialiști, radicali și independenți au depus numeroase amendamente prii care cereau ca moșiile statului să se vîndă în loturi de cîte 7 ha¹. Aceste amendamente au fost propuse pe considerentul că loturile de 5 ha, în condițiile unei agriculturi extensive, nu puteau să asigure existența independentă a unei gospodării².

De asemenea, s-au propus numeroase amendamente potrivit cărora moșiile statului urmau să se vîndă numai în loturi mici spre a se da posibilitate unui număr cît mai mare de țărani să beneficieze de pe urma legii din 1889³. Comisia delegaților secțiunilor Camerei a respins însă toate aceste propuneri. Acțiunea aceasta a fost întru totul sprijinită de majoritatea conservatoare a deputaților⁴.

Între propunerile făcute în favoarea țărănimii, un rol deosebit revine contraproiectului întocmit de deputatul N. Săulescu. Ca membru în comisia delegaților secțiunilor Camerei, N. Săulescu a propus numeroase amendamente favorabile țărănimii. Toate însă au fost respinse⁵. Ca urmare a acestui fapt, el a întocmit un contraproiect de lege pe care l-a prezentat în fața Camerei deputaților. N. Săulescu, pornind de la ideea că „țărani cer pămînt“, că „țărani voiesc să fie împroprietăriți“, a susținut că singura soluție a problemei agrare o constituie împroprietărirea⁶. Autorul contraproiectului cerea ca această împroprietărire să fie continuă „pe cît timp vor fi locuitori care n-au pămînt și pe cît timp statul va stăpîni moșiile“⁷. Pentru ca ideea împroprietării să poată fi tradusă în practică, N. Săulescu a propus ca 2/3 din sumele încasate anual din vînzarea loturilor să fie folosite pentru cumpărarea moșiilor particulare, care urmau să fie revîndute țărănilor⁸.

În scopul formării unor gospodării țărănești mai stabile economiceste, autorul a propus ca moșiile statului să se vîndă numai în loturi de 7 ha „tuturor țărănilor cari nu au pămînturi sau care au mai puțin de 7 hectare“⁹.

N. Săulescu a crezut posibilă realizarea contraproiectului său — așa cum declara el — „fără a viola vreun drept ori a atinge vreun interes legitim“¹⁰, adică, cu alte cuvinte, fără atingerea mării proprietăți. Astfel, el arăta limpede limitele în care vedea rezolvată problema agrară. Cu toate limitele vederilor sale, prin propunerile sale — în general favorabile țărănimii — N. Săulescu s-a situat la 1889 pe una din pozițiile cele mai înaintate.

Contraproiectul lui Săulescu a fost susținut de deputații radicali — mai ales de Gh. Panu — care vedeau în împroprietărirea continuă și cum-

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889 p. 917, 928.

² „Lupta“, V. 21.XII.1888.

³ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 917, 919.

⁴ *Ibidem*, p. 928.

⁵ *Ibidem*, p. 827.

⁶ *Ibidem*, p. 828—829.

⁷ *Ibidem*, p. 832.

⁸ *Ibidem*, p. 830.

⁹ *Ibidem*, p. 832.

¹⁰ *Ibidem*, p. 830.

părarea moșiilor particulare cel mai sigur mijloc pentru evitarea unor noi răscoale¹. Majoritatea conservatoare a Camerei deputaților, însă, a combătut cu îndârjire contraproiectul și, atunci când a fost pus la vot, l-a respins. Principiul împrumutării continue și al cumpărării moșiilor particulare a fost considerat ca un pericol pentru marea proprietate. „De la răscumpărare de bună voie — afirmă, de pildă, Al. Lahovari — distanța nu este mare pînă la cumpărare silită”². De asemenea, deputații conservatori au apreciat că admiterea acestor propuneri — în eventualitatea că nu ar mai exista moșii scocase în vânzare de bună voie — ar putea duce la exproprierea pentru utilitate publică³.

Poziția reacționară a majorității conservatoare a Camerei — față de vânzarea loturilor mici — a reieșit pregnant în evidență și cu prilejul dezbaterii problemei creditului⁴ necesar țăranilor cumpărători.

P. P. Carp, al cărui proiect a fost redactat în timpul răscoalelor țărănești, a propus obligativitatea acordării creditelor de către stat pentru cumpărătorii loturilor mici. Al. Lahovari, redactorul proiectului de lege prezentat Camerei deputaților, a renunțat la punctul de vedere al lui Carp, lăsînd creditele pentru cumpărătorii loturilor mici pe seama „Creditului agricol”⁵. Comisia delegaților secțiunilor Camerei a mers și mai departe, înlăturînd din proiectul guvernului propunerea cu privire la credit⁶. Problema creditului necesar cumpărătorilor de loturi mici a dat naștere — în Camera deputaților — la discuții vii și la numeroase amendamente. Conform amendamentelor propuse de deputații socialiști, radicali și chiar liberali, statul trebuia obligat să acorde credite țăranilor, fie în numerar, fie în instrumente agricole sau vite⁷. Deputații care au propus aceste amendamente — și alții — au subliniat necesitatea acordării de credite pentru țăranii cumpărători de loturi mici, lipsiți complet de mijloacele necesare înjghebării unei gospodării⁸. Unii au afirmat chiar că, fără credite, „aplicațiunea acestei legi în mare parte va fi iluzorie”⁹.

Cu toate acestea, comisia delegaților secțiunilor Camerei a respins amendamentele care cereau ca statul să acorde credite pentru cumpărătorii loturilor mici¹⁰. Ele au fost apreciate — potrivit declarațiilor ministrului domeniilor, Al. Lahovari — drept „imposibile... nepractice... și nedrepte”¹¹.

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 852.

² *Ibidem*, p. 881; cu alt prilej, Al. Lahovari a căutat din nou să-și precizeze poziția față de problema cumpărării moșiilor particulare. În ședința Camerei din 28 februarie 1889, el a declarat că „teoriile acestea nu sînt nicăeri acceptabile și nu putem nici noi să le primim, nu putem lăsa să intre nici măcar un deget în această mașină, căci va trage după sine tot corpul”. *Ibidem*, p. 1014.

³ *Ibidem*, p. 927.

⁴ În legea din 1889, ca și în lucrările istoricilor burghezi, se folosește termenul de avens. În lucrarea noastră vom folosi termenul de credit, deoarece îl socotim mai adecvat.

⁵ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 814.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 938, 942, 956.

⁸ *Ibidem*, p. 843, 943, 945.

⁹ *Ibidem*, p. 956.

¹⁰ *Ibidem*, p. 958.

¹¹ *Ibidem*, p. 946.

Același ministru aprecia că acceptarea amendamentelor ar duce la încărcarea bugetului țării cu o sumă foarte mare și, în același timp, s-ar crea un nou impozit pentru restul populației, care ar suferi din cauza favoarei ce se făcea țărănimii.

În realitate, reprezentanții moșierimii nu doreau legitimenarea obligativității acordării de către stat a creditelor pentru țărani cumpărători de loturi mici, întrucât erau interesați ca aceștia să rămână dependenți economic de marea proprietate. Așa se explică de ce majoritatea conservatoare a Camerei deputaților s-a opus acestei propuneri favorabile țăranilor. Ca rezultat al acestei opoziții, creditele pentru cumpărătorii loturilor de 5 ha au fost lăsate pe seama instituției „Creditul agricol”. De altfel, de aceste credite — în valoare de 600 lei — nu puteau să beneficieze decât țărani care cumpărau pământ pe moșii îndepărtate, fiind astfel obligați să se mute ¹.

Legea din 1889 n-a prevăzut obligativitatea acestor credite, ci doar a autorizat instituția menționată să facă acest gen de operații, ceea ce echivala, în fapt, cu o suprimare indirectă a lor ².

„Creditul agricol”, înființat în anul 1881, acorda împrumuturi pe amanet ³. Modul de organizare a acestei instituții nu-i permitea să acorde creditele prevăzute de legea din 1889. De altfel, P. P. Carp a recunoscut că țărani nu vor beneficia de această dispoziție a legii, „dacă creditele au să funcționeze sub forma lor actuală” ⁴.

Caracterul de clasă evident al modului în care guvernul și majoritatea conservatoare a Camerei au rezolvat problema creditului a fost foarte bine apreciat de Gh. Panu, drept „un act de șarlatanie, de rea credință” ⁵.

Dispoziția legii din 1889, conform căreia „Creditul agricol” era autorizat să acorde credite pentru țărani cumpărători de loturi mici, nu putea fi tradusă în practică decât după modificarea modului de funcționare a acestei instituții. De-abia în anul 1892 a fost votată legea pentru modificarea funcționării „Creditului agricol” ⁶, deși aceasta ar fi trebuit să fie dezbătută încă în sesiunea parlamentară 1889/1890 ⁷. Astfel, timp de trei ani a fost tergiversată traducerea în practică a uneia dintre dispozițiile cele mai importante ale legii din 1889, deoarece guvernul conservator nu era interesat în vânzarea prea rapidă a domeniilor statului, temându-se că după epuizarea acestora va veni rândul moșiilor particulare ⁸.

În anul 1892 a fost creată o secție a „Creditului agricol” care se ocupa cu acordarea creditelor pentru țărani cumpărători de loturi mici ⁹.

¹ „Monitorul oficial”, 6.VI.1889, p. 113.

² În legătură cu această problemă, Gh. Panu scria următoarele: „Al. Lahovari, și guvern și majoritate, nu voiesc avansul și au inventat calea cu creditele agricole pentru a-l zădărnici, a-l reduce la nimic, pentru a-l suprima în mod indirect”. „Lupta”, VI, 24.II.1889.

³ Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răscolit țărani*, București, 1907, p. 483.

⁴ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 940—941.

⁵ „Lupta”, VI, 24.II.1889.

⁶ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 486.

⁷ „Lupta”, VIII, 25.II.1892.

⁸ *Ibidem*, VII, 26.V.1890.

⁹ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 486; *România 1866—1906*, București, 1907, p. 281.

Am arătat mai sus că moșierimea era interesată în vânzarea moșiilor în loturi mici, dar că nu dorea ca aceasta să se facă într-un termen scurt. Așa se explică de ce legea din 1889 a stabilit o procedură atât de complicată și a impus atât de numeroase restricții pentru vânzarea loturilor mici. Astfel, moșiile statului urmau să fie puse în vânzare numai treptat și numai după ce Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, în prealabil, ar fi făcut un studiu amănunțit asupra lor pe baza informațiilor primite de la agenții săi (art. 10). După terminarea acestor studii trebuia să se treacă la întocmirea planului moșiei și a unui tablou cu loturile existente.

O dată aceste formalități terminate, țăranii erau obligați ca, în termen de două luni, să depună cereri pentru loturile pe care le solicitau¹.

Mai mult decât atât, țăranii erau obligați să fie prezenți la primăria unde se făcea vânzarea, chiar dacă unii dintre ei locuiau în alte județe decât în acela în care se afla moșia respectivă².

De asemenea, legea din 1889 îi obliga pe țăranii care cumpărau loturi mici pe moșii îndepărtate de locuința lor să se stabilească, în termen de 3 ani, pe noile locuri³. În condițiile în care țăranii erau lipsiți de credite și de mijloacele necesare întemeierii unei gospodării, obligația strămutării era o absurditate. Această obligație echivala cu aruncarea țăranilor în brațele cămătarilor rurali sau cu pierderea pământului cumpărat.

De altfel, istoricul burghez Radu Rosetti a fost nevoit să recunoască că rezultatul strămutării țăranilor, în numele principiului așa-numitei colonizări interne, a fost „un fiasco desăvârșit”⁴.

O altă dispoziție care a îngreunat foarte mult aplicarea legii din 1889 a fost aceea conform căreia moșiile statului se vindeau cu respectarea contractelor de arendare (art. 48)⁵. Acestea expirau la diferite termene, fapt care a contribuit în mare măsură la întârzierea aplicării vânzării moșiilor statului.

Legiuitorii de la 1889 au încercat să introducă unele clauze restrictive, cu ajutorul cărora să limiteze numărul țăranilor care aveau dreptul să cumpere pământ din domeniile statului. Astfel, proiectul lui Al. Lahovari propunea ca țăranii care aveau mai mult de 1 ha să nu poată cumpăra loturi mici, ci numai loturi mari de 10 și 25 ha⁶. În felul acesta, dintr-o trăsătură de condei, categoria cea mai numeroasă a țăranimii care avea nevoie de pământ nu ar fi putut beneficia de dreptul de a cumpăra pământ din domeniile statului.

După datele oficiale, la 1889, numărul țăranilor care posedau o suprafață de pământ de la 1 pogon la 5 ha se ridica la 400 000, iar numărul celor lipsiți complet de pământ la 200 000⁷. Încercarea de a exclude această

¹ „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 113—116.

² „Lupta”, VII, 26.V.1890.

³ „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 113.

⁴ R a d u R o s e t t i, Pentru ce s-au răsculat țăranii, p. 483.

⁵ „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 116.

⁶ *Dezbatările Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 817.

⁷ *Ibidem*, nr. 53, 6.III.1889, p. 1004; *Dezbatările Senatului*, 1888/1889, p. 630.

numeroasă categorie de țărani de la cumpărarea domeniilor statului a stîrnit vii proteste din partea acelor deputați — din rîndurile opoziției — care doreau, dacă nu împrăștierea, cel puțin o vînzare mai largă¹. Ca urmare a numeroaselor amendamente propuse², guvernul și majoritatea conservatoare a Camerei au fost nevoiți să facă concesii. Astfel, proiectul guvernului a fost modificat în sensul că și țărani care aveau mai puțin de 5 ha vor putea să cumpere din domeniile statului, pînă la completarea acestei suprafețe, dar numai după ce va fi satisfăcută nevoia celor lipsiți complet de pămînt³. Această concesie, însă, a fost formală. Ministrul Domeniilor, Al. Lahovari, care trebuia să pună legea în aplicare, s-a grăbit să sublinieze următoarele: „Să nu între în capul mîmărului, fie de aici din Cameră, fie de afară din Cameră, că avem prin această lege să împrăștiem pe toți care au mai puțin pămînt de cinci hectare“⁴. Apreciind că numărul celor care posedau mai puțin de 5 ha se ridică la 500 000, acesta sublinia, în continuare, că „nu luăm angajamentul să împrăștiem pînă la 5 ha pe cei 500 000 locuitori care au mai puțin“⁵.

Unele dispoziții ale legii din 1889, cum ar fi acelea privitoare la prețul de vînzare a loturilor mici, au avut numai un caracter de provizorat. Conform articolului 84, valoarea loturilor de 5 ha trebuia să fie calculată în mod provizoriu, pe baza înmulțirii arenzei ultimului period cu 20, urmînd ca la următoarea sesiune parlamentară să fie stabilit un tablou de prețuri pe județe⁶.

În 1891, la doi ani după promulgarea legii din 1889, aceste tablouri de prețuri nu erau încă alcătuite. Astfel, într-o circulară a Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor din 14 februarie 1891 se arăta că „este necesar și urgent ca Ministerul Domeniilor să îndeplinească această prescripțiune capitală“⁷.

De-abia în anul 1892 a fost alcătuit tabelul de prețuri pe județe, prilej cu care s-au adus unele modificări legii din 1889. Acest tabel a fost întocmit de P. P. Carp pe baza rapoartelor prefecturilor, a expertizelor „Creditului funciar rural“ și a arenzei plătite de țărani arendașilor. Modul de evaluare a prețului loturilor mici a fost cu totul defavorabil țăranilor. Chiar reprezentanții claselor dominante au fost nevoiți să recunoască că sistemul de evaluare a prețului „lovește în modul cel mai nedrept“ în interesele țăranilor⁸.

Astfel, între rapoartele prefecturilor și situația reală⁹ era o deosebire foarte mare, iar expertizele „Creditului funciar rural“ nu corespundeau realității, întrucît, de cele mai multe ori, valoarea imobilului era exagerată

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 968, 909.

² *Ibidem*, p. 986, 987—988, 989.

³ *Ibidem*, p. 995; „Monitorul oficial“, nr. 6, 6.IV.1889, p. 114.

⁴ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1888/1889, p. 995.

⁵ *Ibidem*, p. 996.

⁶ „Monitorul oficial“, nr. 6, 6.IV.1889, p. 120.

⁷ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 73/1891, f. 1 și dos. nr. 60/1891, f. 1.

⁸ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1891/1892, p. 147.

⁹ *Ibidem*, p. 154.

pentru a se putea obține împrumuturi cât mai mari¹. De asemenea, folosirea arenzii plătite de țărani arendașilor moșiilor statului drept criteriu pentru evaluarea prețului loturilor mici era un procedeu nedrept și apăsător, întrucît se știe că aceștia plăteau pentru pămîntul arendat sume foarte ridicate². În felul acesta, țăraniii urmau să fie exploatați — după cum remarcă cu ironie un deputat — conform unei evaluări mai „științifice și mai economice”³.

Prețurile stabilite prin tabelul întocmit de P. P. Carp erau exagerat de mari pentru cele mai multe județe. Chiar un ziar burghez a fost nevoit să recunoască că în multe județe „prețurile, relativ și absolut, sînt ruinătoare pentru țărani”⁴. Referindu-se la același tabel de prețuri, ziarul „Lupta” aprecia că aplicarea acestuia în practică va duce la creșterea încasărilor din moșiile statului „cu treizeci milioane mai mult luate de la țărani”⁵.

Trebuie să subliniem însă că în cursul dezbaterilor purtate pe marginea legii din 1889, reprezentanții claselor dominante au manifestat un mare interes pentru burghezia sătească. Este cunoscut că o dată cu dezvoltarea capitalismului în agricultură, pe seama țărănimii mijlocii s-au dezvoltat două noi tipuri de populație sătească: proletariatul agricol și burghezia sătească. După 1864, ca urmare a accelerării dezvoltării capitalismului în agricultură, burghezia sătească a cucerit la sate poziții economice și politice puternice.

Dezvoltarea și consolidarea burgheziei sătești a fost favorizată însă și de legile de vînzare a bunurilor statului anterioare răscoalelor țărănești din 1888. Pînă la această dată, clasele dominante — și în primul rînd burghezia — au sprijinit întărirea burgheziei sătești mai ales din considerente de ordin electoral.

Înainte de 1888 însă, moșierimea, interesată să-și mențină monopolul asupra pămîntului, și-a manifestat deseori opoziția față de întărirea burgheziei sătești. Creșterea forței economice a burgheziei sătești nu era privită cu ochi buni de moșierime, deoarece aceasta s-a dovedit a fi un concurent puternic la sate. De aceea, înainte de 1888, moșierimea a sprijinit numai cu rezerve întărirea burgheziei sătești cu ajutorul legilor de vînzare a bunurilor statului.

După 1888 însă, și moșierimea a dat o atenție foarte mare întăriirii burgheziei sătești. Legea din 1889 conține dispoziții extrem de favorabile pentru această categorie socială. Astfel, în afară de loturile mici, de 5 ha, conform dispozițiilor legii din 1889, urmau să se vîndă și loturi mari de 10 și 25 de hectare⁶. Mai mult decît atît, în interesul consolidării burgheziei

¹ *Dezbaterele Adunării Deputaților*, 1891/1892, p. 156.

² *Ibidem*, p. 146.

³ *Ibidem*, p. 142.

⁴ „Voința națională”, IX, 20.III/1.IV.1882; același ziar aprecia tabelul de prețuri drept „fantezist și nedrept”, întrucît „pe unele locuri fixează prețuri exorbitante”; vezi „Voința națională”, IX, 29.III/10.IV.1892.

⁵ „Lupta”, IX, 19.III.1892.

⁶ „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 113.

sătești, din fiecare moșie scoasă în vânzare trebuia rezervată obligatoriu 1/4 pentru loturile mari¹.

Explicația acestei atitudini favorabile a moșierilor față de burghezia sătească trebuie căutată tot în răscoalele țărănești. Reprezentanții moșierimii urmăreau ca prin consolidarea burgheziei sătești să-și asigure un puternic sprijin economic și politic la sate.

Moșierimea dorea să transforme burghezia sătească într-un instrument de apărare a marii proprietăți. Așa, spre exemplu, Al. Lahovari, în cursul dezbaterilor purtate pe marginea legii din 1889, a subliniat că între proprietatea mare și cea mică este necesară existența unei proprietăți „mijlocii”, întrucât, altfel, „ar fi antiteza prea violentă”². Interesul moșierimii pentru burghezia sătească se explică și prin aceea că ea vedea în această categorie socială un sprijin în fața unor eventuale noi răscoale țărănești³.

Date fiind aceste intenții ale moșierimii, este explicabil de ce majoritatea conservatoare a Camerei deputaților a respins toate amendamentele care cereau înlăturarea loturilor mari⁴ sau cel puțin limitarea întinderii rezervate pentru ele⁵. Această atitudine a reprezentanților moșierimii a fost apreciată de unii contemporani drept „o infamie politică și economică”⁶. Rezervarea unei părți din domeniile statului — adică aproximativ 400 000 ha — pentru loturile mari, atunci când un număr imens de țărani erau lipsiți complet de pământ, dovedește o dată mai mult poziția profund reacționară a partidului conservator în problema agrară.

Nu putem încheia analiza conținutului legii din 1889 și a dezbaterilor purtate pe marginea ei fără discutarea unei probleme de mare importanță, și anume încercarea claselor dominante de reprimare a mișcării socialiste. Clasele dominante din România nu vedeau cu ochi buni dezvoltarea mișcării socialiste pe care o considerau drept un pericol pentru orînduirea existentă. Propaganda socialistă desfășurată la sate înainte de 1888 a neli-niștit foarte mult clasele dominante. În cursul anului 1888, atacurile reacțiunii împotriva mișcării socialiste au fost deosebit de puternice. Pe toate căile posibile a fost dusă o campanie susținută în cursul căreia socialiștii au fost prezentați drept instigatori la răscoale și autori morali ai evenimentelor petrecute⁷. Această campanie convenea de minune burgheziei și moșierimii, întrucât crea posibilitatea negării existenței unei baze obiective social-economice a mișcării⁸. Guvernul a dat dispoziții severe autorităților privind interzicerea completă a propagandei socialiste la sate⁹. De ase-

¹ „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 114.

² *Dezbaterile Adunării Deputaților, 1888/1889*, p. 926.

³ „Lupta” VI, 23.II.1889.

⁴ *Dezbaterile Adunării Deputaților, 1888/1889*, p. 925.

⁵ *Ibidem*, p. 976, 977, 1001.

⁶ „Lupta”, VI, 27—28.II.1889.

⁷ *Documente privind istoria României. Răscoala țăranilor din 1888*, p. 10, 191, 273; *Dezbaterile Adunării Deputaților, 1888/1889*, p. 556—557, 559, 560.

⁸ D. Hurezeanu, *op. cit.*, p. 579.

⁹ *Ibidem*, p. 580.

menea, s-au dat ordine pentru arestarea socialiștilor care ar fi făcut propagandă la sate în timpul răscoadelor¹.

Totodată, legea din 1889 a fost folosită pentru reprimarea mișcării socialiste. Astfel, în articolul 54 al legii, la propunerea lui Al. Lahovari, a fost introdus un alineat în care se stipula expres că „acei care în vederea vreunui folos se fac mijlocitori, promițând locuitorilor să-i facă a obține pământ prin influența lor, sau prin orice alte mijloace, se vor pedepsi ca escroci”². Această dispoziție a legii viza direct pe socialiști, însă, în același timp, contribuia la restrângerea libertății întrunirilor, a presei și a propagandei la sate³. Deputații socialiști au protestat energic împotriva acestei dispoziții. Ei au subliniat, de asemenea, că socialiștii, în activitatea lor, nu vor ține seama de acest alineat, deoarece țăraniile aveau nevoie de explicarea legii⁴. În cursul dezbaterilor purtate pe marginea legii, unii deputați au apreciat că aplicarea alineatului menționat mai sus va avea ca rezultat „interzicerea oricărei suflări românești de a vorbi cu sătenii”⁵.

Deputații radicali, prin G. Panu, au cerut suprimarea alineatului cu privire la mijlocitori⁶. Reprezentanții moșierimii, aflați în Cameră și Senat, au învinuit mișcarea socialistă că a desfășurat „o propagandă amenințătoare contra proprietății și ordinii sociale”⁷. De aceea, pentru apărarea marii proprietăți, majoritatea conservatoare din Cameră și Senat a votat dispoziția cu privire la mijlocitori, pe care o considera ca „menită să pună capăt uneia din cele mai periculoase agitațiuni care s-a făcut vre-o dată în România”⁸.

Formalitățile pentru aplicarea legii din 1889 au durat foarte mult, întârziindu-se, în acest fel, vânzarea loturilor mici. Dintr-o circulară a Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor din 14 februarie 1891 aflăm că la această dată autoritățile administrative încă nu terminaseră toate formalitățile pentru aplicarea legii⁹. Vânzarea moșiilor statului în loturi mici s-a făcut cu foarte mare încetineală¹⁰, deoarece clasele dominante — și în primul rând moșierimea — erau interesate să târăgăneze cât mai mult aplicarea legii din 1889.

Modul în care s-a făcut aplicarea legii n-a fost de loc în favoarea țăranilor cumpărători de loturi mici. Țăranii, lăsați la discreția autorităților administrative, au fost supuși la numeroase vexațiuni din partea

¹ Documente privind istoria României. Răscoala țăranilor din 1888, p. 10.

² „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 117.

³ Dezbaterile Adunării Deputaților, 1888/1889, p. 1056—1057.

⁴ Ibidem, p. 1049.

⁵ Ibidem, p. 1052.

⁶ Ibidem.

⁷ Dezbaterile Senatului, 1888/1889, p. 253.

⁸ Dezbaterile Adunării Deputaților, 1888/1889, p. 1054.

⁹ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 73/1891, f. 1 și dos. nr. 60/1891, f. 1.

¹⁰ „Lupta”, VIII, 25.II.1892.

acestora¹. Autoritățile locale făceau înscrieri pentru loturile mici foarte neregulat și confuz. De aceea, de cele mai multe ori, țărani nu cunoșteau moșiile care erau scoase în vânzare². Din circularele Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor aflăm că în multe locuri primarii nu legalizau declarațiile țăranilor sau nu le treceau în registrele de intrare ale primăriilor. Alteori, refuzau să arate comisiilor constituite pentru aplicarea legii registrele de stare civilă pentru a se putea verifica dacă declarațiile erau reale sau false³. Au fost numeroase cazuri când primarii — prin abuz — legalizau declarațiile prin care se acorda dreptul de a cumpăra pământ și altor persoane care nu se ocupau cu agricultura, așa cum ar fi cizmari, cârcumari și chiar avocați care locuiau în oraș⁴.

Abuzurile autorităților administrative au îngreunat foarte mult aplicarea legii din 1889. Acest lucru este nevoit să-l recunoască și ministrul de Interne care, într-o circulară din 5 martie 1893, sublinia că „pînă în prezent nu s-a putut ajunge decît la rezultate foarte puțin satisfăcătoare”, deoarece „autoritățile comunale în loc de a înlesni lucrările comisiunii de vânzare le îngreunează și mai mult prin atestațiuni neadevărate și tot felul de manopere reprobabile”⁵.

Conform dispozițiilor legii din 1889, loturile mici trebuiau delimitate cînd se efectua vânzarea. Această operație a fost un adevărat izvor de venituri pentru autoritățile comunale. În numeroase localități, primarii și comisiile constituite pentru aplicarea legii din 1889 au încasat sume mari de bani de la țărani. Așa, spre exemplu, cu ocazia vânzării moșiilor statului Mădrășești și Clăpești din comuna Vadu Sorești (Buzău) s-a făcut „un adevărat jaf, o curată hoție”. Aceste moșii au fost parcelate în 93 de loturi a câte 5 ha fiecare. Pentru cumpărarea acestor loturi s-au prezentat 700 de cereri, dar au fost înscrise pe liste și au primit pământ numai acei care au plătit sume mari de bani, adică între 300 și 600 lei. Cu acest prilej, au cumpărat pământ țărani înstăriți, care nu aveau dreptul la loturi mici, dar care au putut plăti sumele cerute. Țărani lipsiți de pământ n-au putut să-și procure bani pentru mituirea organelor administrative și „au rămas calici ca și mai înainte”⁶. Cazuri similare s-au petrecut în numeroase localități⁷. Astfel, într-o circulară din 26 mai 1892, ministrul de Interne arată că loturile „cele mai bune sînt date numai acelor care pot să plătească o taxă care mai de regulă se ridică la suma de lei 50”⁸.

În unele localități, țărani s-au revoltat din cauza acestor abuzuri. Astfel, în comuna Fundeni (Buzău) țărani s-au ridicat în masă pentru a

¹ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 56/1892, f. 9; vezi și „Lupta”, XI, 19.V.1894.

² Arh. st. Iași, dos. cit., f. 2.

³ *Ibidem*, f. 9.

⁴ *Ibidem*, dos. nr. 24/1893, f. 4; „Lupta”, X, 10.X.1893.

⁵ Arh. st. Iași, dos. nr. 24/1893, f. 3.

⁶ „Lupta”, IX, 17.XII.1892.

⁷ *Ibidem*, 30.X.1892; 10.X.1893; „Voința națională”, 22.III.13.IV.1892; 18/30.XI.1892; 19/31.XII.1892.

⁸ Arh. st. Iași, dos. nr. 56/1892, f. 9.

protesta contra parțialității revoltătoare cu care comisia a împărțit pământul numai „la acei locuitori care au dat bani”¹.

Țăranii cumpărători de loturi mici erau înșelați la măsurătoare², primeau pământul în locuri nefavorabile agriculturii și — de multe ori — nu obțineau aproape nimic de pe urma lor³. Deseori, loturile mici — deși legea prevedea obligativitatea — n-au fost delimitate, ceea ce permitea țăranilor mai înstăriți să acapareze suprafețe mai mari de pământ în detrimentul celorlalți cumpărători⁴. Alteori, parcelarea loturilor mici s-a făcut în defavoarea majorității cumpărătorilor, ceea ce a dat naștere, în numeroase localități, la răscoale⁵.

Din cauza obligației strămutării și a prețurilor foarte mari care erau plătite pentru loturile mici, mulți țărani s-au ruinat cu totul. Așa, spre exemplu, țăranii din cătunul Dumbrava (Iași), care au cumpărat loturi mici pe moșia Birnova, arătau într-o plîngere că, după mutarea pe acea moșie, au pierdut, nu numai pământul primit de la stat, dar și vitele pe care le-au avut înainte. Astfel, subliniau ei, „am rămasu și fără viti și fără pământ”⁶.

Datorită prețurilor exorbitante stabilite în 1892⁷, numeroși țărani cumpărători de loturi mici n-au putut să facă față ratelor. Astfel, în anul 1907, după date oficiale, 57 125 țărani nu erau la curent cu ratele. Această cifră reprezenta 50,67% din numărul celor care au cumpărat loturi mici pe baza legilor din 1881 și 1889⁸. Or, legea din 1889 cuprindea dispoziții foarte aspre pentru cei care întârziu cu plata ratelor. Ea dădea dreptul încasării ratelor întârziate din „orice avere a debitorului și din venitul pământului arendat”⁹. Această dispoziție a dat naștere lui un nesecat izvor de abuzuri, mai ales din partea perceptorilor. Astfel, de multe ori, țăranii nu intrau în posesia pământului cumpărat, dar erau obligați de perceptori

¹ „Lupta”, IX, 30.X.1892; același ziar arăta că „sînt nenumărate localitățile unde țăranii s-au revoltat tocmai din cauza favorurilor și speculelor pe care oamenii administrației le-au făcut cu aplicarea legii vînzării moșiilor statului”. „Lupta”, XI, 19.V.1894. Pentru abuzurile săvîrșite cu ocazia vînzării loturilor mici din moșiile statului și revoltele izbucnite din această cauză vezi și C. Corbu, *Revolte și frîmțări ale țăranimii în anii 1889 și 1892. Poziția mișcării socialiste față de lupta țăranimii*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 6/1963, p. 57—62.

² Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 56/1892, f. 66; Arh. st. București, fond. Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Embaticuri generale, dos. nr. 2018/1894, f. 173.

³ Arh. st. București, dos. nr. 88/1895, f. 122; „Lupta”, X, 13.V.1893; în unele localități, țăranii s-au răscolit împotriva celor care le-au dat locuri nefavorabile. Așa, spre exemplu, în comuna Pipirig (Neamț) țăranii s-au răscolit și acuzau pe primar „că în unire cu inginerul hotarnic le-ar fi dat pămînturi rele. Ei cereau să se strice împrîrietărea”. „Lupta”, XII, 12.I.1895.

⁴ Arh. st. București, fond. cit., dos. nr. 88/1895, f. 122.

⁵ Asemenea răscoale au fost la Poiana (Dorohoi), „Lupta”, XI, 4.II.1894; Piatra (Teleorman), „Voința națională”, IX, 10/22.IV.1892; Lipia Bojdani (Ilfov), „Lupta”, IX, 14.VIII.1892; Zilișbeanca (Buzău), „Lupta”, XI, 11.II.1894; Tăutești (Iași), Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. 33/1909, f. 139, 140.

⁶ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. 88/1895, f. 124.

⁷ *Dezbaterea Adunării Deputaților*, 1895/1896, p. 371; G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, p. XXXIX.

⁸ *Anuarul statistic al României*, București, 1912, p. 115—116.

⁹ „Monitorul oficial”, nr. 6, 6.IV.1889, p. 116.

să plătească ratele. Așa, spre exemplu, 21 de țărani din comuna Ipate (Vaslui) arătau într-o petiție că, din anul 1896 pînă la 1904, n-au folosit nimic din recoltă, deoarece, subliniau ei, „nu ni s-a dat pe samă”. Autoritățile cunoșteau faptul că țărani din această comună n-au primit pămîntul în folosință. Cu toate acestea, locuitorii au fost somați să plătească ratele și amenzile pentru întîrziere¹.

Nu este de mirare că, în asemenea condiții, mulți dintre cumpărători au părăsit loturile imediat după vînzare sau le-au arendat pe termene lungi, ceea ce echivala cu o adevărată „vînzare deghezată”.

Astfel, pe moșia Călărașii Vechi (Ialomița) au fost vîndute în anul 1894 la țărani 644 de loturi mici. Dintr-o adresă a ministrului Agriculturii și Domeniilor din 8 iulie 1903, trimisă prefectului de Ialomița, aflăm că la acea dată erau stabiliți pe moșia respectivă numai 146 de cumpărători. Ceilalți și-au părăsit loturile sau le-au arendat². Unii locuitori și-au părăsit loturile din cauza abuzurilor percepătorilor care le dădeau în arendă „pentru toate dările” și „apropo pe nimica”³. Alții se vedeau obligați să-și părăsească pămîntul cumpărat ca urmare a măsurătorilor false sau a terenului nefavorabil agriculturii⁴. Cazuri similare au avut loc în întreaga țară. Într-o circulară a ministrului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor din 4 iulie 1893 se sublinia că unii cumpărători „au lăsat în părăsire loturile cumpărate, iar alții le-au arendat îndată după punerea în stăpînire pe mai mulți ani speculatorilor de prin comunele rurale”⁵.

După date oficiale, cunoaștem că, în anul 1907, din pămîntul cumpărat de țărani în loturi mici⁶ o suprafață de 83 098 ha era arendată, părăsită sau vîndută altor persoane⁷.

Majoritatea țăranilor care și-au înstrăinat loturile mici au fost împinși la aceasta din cauza nevoii de bani sau a lipsei de vite de muncă⁸. De pe urma acestei stări de lucruri a profitat burghezia sătească, consolidîndu-și foarte mult pozițiile la sate⁹.

Pe baza legii din 1889, după date oficiale, au fost vîndute loturi mici în suprafață totală de 526 233 ha la 105 165 de țărani¹⁰. Astfel, după datele de mai sus, putem să ne dăm seama de faptul că de legea din 1889

¹ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 33/1904, f. 213.

² Arh. st. București, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Vînzări, dos. nr. III/1886, partea a II-a, f. 234. În adresa menționată se sublinia: „Loturile de cultură din cîmp trebuie să se muncească de însăși locuitorii împroprietăriți în persoană, iar nu să le speculeze arendîndu-le altor locuitori”.

³ *Ibidem*, f. 279.

⁴ *Ibidem*, f. 106, 173; vezi petițiile adresate Ministerului Agriculturii și Domeniilor de către țărani cumpărători de loturi mici pe moșiile Spanțov-Ilfov (29.VII.1894) și Moara Doncului-Iași.

⁵ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 24/1893, f. 67. Așa, spre exemplu, numai în județul Iași, din 825 loturi mici vîndute pînă în 1893, erau părăsite sau arendate, conform unei statistici din 23.IX.1893, 216 loturi, adică 26%; *ibidem*, f. 147.

⁶ Este vorba de loturi mici cumpărate pe baza legii din 1881 și 1889.

⁷ *Anuarul statistic al României*, București, 1912, p. 115.

⁸ *Ibidem*, p. 128—129.

⁹ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 24/1893, f. 67.

¹⁰ *Anuarul statistic al României*, București, 1909, p. 237 și 239.

a beneficiat numai o mică parte a țărânimii lipsite de pământ. Am văzut mai sus¹ că, după statistica guvernului, numărul celor care aveau dreptul să cumpere pământ pe baza legii din 1889 se ridica la 600 000. Or, chiar presupunând că această cifră n-a crescut pînă la 1906, putem să admitem că numai 1/6 din cei care aveau dreptul au putut să cumpere pământ din domeniile statului. Mai mult decît atât, mare parte din țărani care au cumpărat și-au pierdut pământul. Materialul documentar ne arată că nevoia de pământ a țărânimii n-a fost satisfăcută prin legea din 1889. Pentru ilustrarea acestui lucru, menționăm două cazuri petrecute în anul 1904 în județul Iași. Astfel, la 2 septembrie 1904 trebuia să aibă loc vînzarea moșiei statului Băiceni. Pe această moșie existau 158 de loturi mici pentru care au fost depuse 3 351 de cereri. Situația comisiei constituite pentru vînzarea moșiei era foarte dificilă, deoarece, conform dispozițiilor legii, aveau întîietate țărani lipsiți complet de pământ. Or, din cei 3 351 de pretendenți, majoritatea se aflau în această situație. Pentru evitarea tulburărilor, țărani au fost chemați treptat, pe comune, iar pentru o siguranță mai mare, comisia a cerut de la Prefectura județului Iași un număr de patru jandarmi². Cererea a fost satisfăcută imediat³. Un caz similar s-a petrecut cu ocazia vînzării a nouă loturi din moșia statului „Aroneanu”, pentru care erau depuse 800 de cereri⁴.

În toate județele, numărul solicitanților depășea cu mult pe cel al loturilor scoase în vînzare. În județul Botoșani, pentru 193 de loturi de pe moșia Ciornohal au fost depuse peste 3 000 de cereri. Tulburările izbucnite în octombrie 1892, cînd a avut loc vînzarea acestor loturi mici, au determinat intervenția a două escadroane de călărași și a unei companii de dorobanți⁵.

Din cauza numărului mare de țărani care doreau să cumpere loturi mici se proceda prin tragere la sorți. Datorită acestui procedeu, cei mai mulți solicitanți rămîneau fără pământ⁶. Aceștia erau condamnați să trăiască în condiții foarte grele, încît — după cum se sublinia și într-o petiție a 66 de locuitori din comuna Radu Negru (Ialomița), adresată Ministerului Agriculturii și Domeniilor la 1 aprilie 1904 — ajungeau „în terôre de'a mai trăi”. În același document se arată că „azi învoelile au ajuns atît de îngrositoare prin noiile condițiuni asuprașite și împovărătoare, în cât nu le mai putem suporta în nici un mod, temîndu-ne mai mult ca de mörte prin mecanismul speculei, în care suntem aduși mai greu și mai aspru ca sclavii”⁷.

¹ Vezi p. 276; C. Corbu, *Răscoalele țărănești din 1894 și poziția P.M.S.D.R. față de lupta țărânimii*, în „Analele Inst. de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 2/1963, p. 71.

² Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 33/1904, f. 201.

³ *Ibidem*, f. 219.

⁴ *Ibidem*, f. 201.

⁵ I. D. Marin, *Evoluția situației țărânimii botoșănene între anii 1864 și 1907*, în „Studii și articole de istorie”, III, București, 1961, p. 287.

⁶ Arh. st. București, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Vînzări, dos. nr. 111/1886, partea a II-a, f. 251, 332, 353.

⁷ *Ibidem*, f. 353.

Din cauza lipsei de pământ, țărănimea se găsea într-o permanentă stare de efervescentă revoluționară. La începutul secolului al XX-lea, guvernul manifesta o vădită îngrijorare în privința stării de spirit a țărănimii. Astfel, ministrul de Interne, Vasile Lascăr, într-o circulară către prefecți, arătând că „în județe țaranii se sfătuiesc și se îndeamnă neconținut să facă petiții pentru a cere pământ”, le recomanda acestora să ia măsurile cele mai energice pentru a pune capăt oricărui început de agitație¹.

Trebuie să subliniem, de asemenea, că țaranii cumpărători de loturi mici n-au beneficiat de creditele prevăzute prin legea din 1889. După unele informații, în perioada 1889—1906 au fost acordate credite la numai 75 de țărani din cei 105 165 care au cumpărat loturi mici². De altfel, procedura stabilită pentru acordarea creditelor de către „Creditul agricol” era atât de ieșuitică întocmită, încât țaranii săraci nu puteau obține niciodată bani. Pentru acordarea creditelor se cerea mai întâi ca împrumutătorii să fie „persoane solvabile”³ și la curent cu plata ratelor⁴. Mai mult decât atât, fiecare solicitant era obligat să-și găsească o persoană care să garanteze cu averea sa, „în caz de urmărire, datoria împrumutatului”⁵. Nu este de mirare că în aceste condiții numai un număr extrem de mic de cumpărători au beneficiat de credite.

Dacă — așa cum am văzut mai sus — aplicarea legii din 1889 a fost dezavantajoasă cumpărătorilor de loturi mici, care au fost lăsați la discreția autorităților locale, dimpotrivă, dispozițiile privitoare la loturile mari au fost respectate cu strictețe. În unele localități, cererile țăranilor pentru loturi mici au fost respinse pe motiv că pământul făcea parte din porțiunea rezervată pentru loturile mari. Așa, spre exemplu, la 19 iunie 1891 au fost respinse cererile a șapte locuitori din comuna Miroslava (Iași), pe motivul că „o pătrime nu se poate vinde decât în loturi mari după legea astăzi în vigoare”⁶. Grijă pentru burghezia sătească o putem desprinde și din unele circulare ale Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor prin care se dădeau explicații amănunțite organelor locale asupra persoanelor care puteau beneficia de cumpărarea loturilor mari. Astfel, într-o circulară a acestui minister din 7 decembrie 1895 se dădea explicația că puteau fi cumpărători de loturi mari chiar și persoanele care se ocupau cu comerțul de cereale, băuturi spirtoase etc. De asemenea, se explica și intenția legiuitorului, care — se afirma în aceste circulare — „a voit ca pe lângă proprietarii de loturi mici să se întemeieze în comunele rurale și o clasă de proprietari mijlocii, recrutați dintre țăranii fruntași [chiaburi] care, dispunând de mijloace pecuniare, să poată face și cultură mai sistematică”⁷.

¹ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 33/1904, f. 229.

² V. M. Kogălniceanu, *Rezultatele improprietărilor de la 1864—1889*, în „Viața socială”, nr. 1/1911, p. 50.

³ Arh. st. București, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Embaticuri generale, dos. nr. 1980/1893, f. 145.

⁴ *Ibidem*, f. 143.

⁵ *Ibidem*, f. 147.

⁶ Arh. st. Iași, fondul Prefecturii, dos. nr. 73/1891, f. 21.

⁷ *Ibidem*, dos. nr. 88/1895, f. 51.

În afară de aceasta, guvernul conservator a dat dispoziții potrivit cărora autoritățile comunale să explice țăranilor condițiile de vânzare a loturilor mari. Mai mult, se cerea ca subprefecții, înainte de licitație, să viziteze comunele și să explice locuitorilor „condițiile avantajoase cu cari se vînd de Stat asemenea loturi”¹. Pentru explicarea condițiilor de vânzare a loturilor se trimitea înainte de licitație, prin comune, și cite un delegat al Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Acesta avea obligația să-i adune „la primărie pe locuitorii fruntași cari îndeobște cumpără asemenea loturi” și să dea explicații „în special... asupra modului cum au a face plata”².

Cu toate acestea, în unele județe, la unele moșii, au lipsit concurenții pentru loturile mari³. În asemenea împrejurări, guvernul a dat dispoziții pentru repetarea licitației, refuzînd să accepte parcelarea în loturi mici a pămîntii rezervate pentru „țărani fruntași”⁴.

După datele oficiale, între 1889 și 1896 s-au vîndut loturi mari la un număr de 1 549 de țărani, în suprafață totală de 20 360 ha. Dintre aceștia, 1 163 de țărani au cumpărat loturi de 10 ha, iar 386, loturi de 25 ha⁵.

După 1888, întărirea burgheziei sătești a fost sprijinită atît de partidul conservator, cit și de cel liberal. Astfel, pentru a se veni în ajutorul burgheziei sătești, guvernul liberal a propus în 1899 modificarea unor articole ale legii de vânzare a bunurilor statului din 1889. Conform acestor modificări, „cumpărătorii de loturi mari avînd o întindere de la 8—25 ha, vîndute de stat conform legii din 7 aprilie 1889, vor achita ratele ce mai dătoresc, de la data de 1 aprilie 1899 înainte, prin anuități socotite pe bază de 4% dobîndă, anuități socotite pe termen de 60 de ani”. Mai mult decît atît, sumele datorate pînă la 1 aprilie 1899 urmau să fie calculate pe bază de 5% dobîndă și 2% amortisment, iar prețul loturilor mari care depășise 1 000 lei la ha trebuia scăzut din această sumă⁶.

Această modificare adusă legii din 1889 a fost motivată prin aceea că, în focul licitației, cumpărătorii loturilor mari, plătind prețuri care întreceau cu mult valoarea pămîntului cumpărat, ratele prea ridicate i-au ruinat aproape complet⁷.

Or, pe baza datelor furnizate de D. A. Sturdza, președintele Consiliului de miniștri, constatăm că numai pentru 12% din totalul loturilor mari — adică pentru 182 de loturi, în suprafață de 2 384 ha — s-au plătit

¹ Arh. st. București, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Embaticuri generale, dos. nr. 1997/1894, f. 5.

² *Ibidem*, f. 56; dos. nr. 2002/1894, f. 113, 124, 130.

³ *Ibidem*, dos. 2002/1894, f. 23; dos. nr. 2022/1894, f. 30; dos. nr. 1997/1894, f. 18, 75.

⁴ *Ibidem*, f. 49. Astfel, în anul 1894 au fost ținute două licitații pentru vânzarea loturilor mari de pe moșia Lupșanu (Ialomița) fără nici un rezultat. Delegatul domeniilor a propus, la 3 decembrie 1894, parcelarea pămîntii în loturi mici, întrucît la vânzarea loturilor de 5 ha de pe această moșie au rămas fără pămînt 243 de locuitori. Guvernul a refuzat parcelarea, aninînd licitația pentru altă dată.

⁵ *Anuarul statistic al României*, București, 1909, p. 240; G. D. Creangă, *op. cit.*, p. XXXVI.

⁶ *Dezbaterele Adunării Deputaților*, 1898/1899, p. 803.

⁷ *Ibidem*, p. 802.

prețuri mai ridicate¹. Pentru a veni în ajutorul cumpărătorilor celor 182 de loturi, guvernul liberal a modificat legea din 1889. Modificarea legii din 1889 a avut și un scop electoral². Însă, în același timp, ea dovedește atenția și grija pe care o purta partidul liberal burgheziei sătești, urmărind lărgirea bazei sale de clasă în rîndul țărănimii.

Datorită puternicelor frământări existente la sate, în 1896, reprezentanții regimului burghezo-moșieresc au fost nevoiți să desființeze dispoziția privitoare la loturile mari. Astfel, în anul 1896, cu prilejul modificării unor articole ale legii din 1889, s-a hotărît desființarea loturilor de 10 și 25 ha, urmînd ca pătrimea rezervată pentru ele să fie parcelată în loturi mici³.

Desființarea loturilor mari nu ne permite să tragem concluzia că după 1896 guvernul liberal n-a sprijinit consolidarea burgheziei sătești. Necesitatea unei burghezii sătești puternice este recunoscută și de legiuitorii de la 1896. Acum s-a subliniat, însă, că burghezia sătească se va putea consolida în viitor pe seama celorlalte categorii ale țărănimii și de pe urma dezagregării marii proprietăți⁴.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, contradicțiile de clasă în România burghezo-moșierească s-au manifestat cu o deosebită acuitate. Țărănimea s-a ridicat la luptă pentru a obține satisfacerea principalei sale cerințe: pămîntul necesar pentru hrană.

În aceste condiții, clasele dominante — în primul rînd moșierimea — au căutat să folosească toate mijloacele pentru apărarea marii proprietăți. Legile de vînzare a bunurilor statului și deci și aceea care formează obiectul atenției noastre, în acest sens, ocupă un loc deosebit de important în cadrul politicii agrare a regimului burghezo-moșieresc.

Analiza principalelor probleme pe care le ridică studierea legii din 1889 ne permite o mai bună înțelegere a caracterului politicii agrare a partidelor burghezo-moșierești.

Astfel, partidul conservator, exponent al marilor proprietari, a urmărit, cu ajutorul acestei legi, să preîntîmpine noi răscoale țărănești și să asigure moșierimii brațele de muncă necesare.

Cu toate că partidul liberal, prin organele sale de presă, a criticat legea din 1889⁵, totuși, în programele întocmite⁶, ca și în politica de guvernămînt de după venirea sa la putere, în problema agrară s-a limitat, de asemenea, la vînzarea domeniilor statului în loturi mici. Studierea legii menționate ne permite să tragem concluzia că, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în politica agrară a partidelor burghezo-moșierești nu exista o deosebire principială. Ambele partide au adoptat aceeași soluție pentru „rezolvarea” problemei agrare: vînzarea domeniilor statului în loturi. Atît conservatorii, cît și liberalii au mers pe această linie cu scopul de a pre-

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1898/1899, p. 811.

² *Ibidem*, p. 89, 813.

³ *Ibidem*, 1895/1896, p. 372.

⁴ *Ibidem*, p. 342; *Dezbaterile Senatului*, 1895/1896, p. 119.

⁵ „*Voința națională*”, IX, 17/29.IV.1892; 23.III/I.IV.1892; 17/29.IV.1892.

⁶ *Ibidem*, X, 22.XI.1892.

întîmpina orice pretenție care ar fi vizat exproprierea marilor proprietăți. Sub influența puternicelor răscoale țărănești, burghezia și moșierimea au fost nevoite să facă concesii. Clasele dominante au avut în vedere, însă, ca aceste concesii să nu aducă nici un prejudiciu mării proprietăți.

Categoria socială care a profitat cel mai mult de pe urma legii din 1889 a fost burghezia sătească. Aceasta și-a consolidat pozițiile, profitînd de vînzarea loturilor mari în condiții avantajoase. De asemenea, în mîinile burgheziei sătești a intrat o cantitate apreciabilă de pămînt datorită faptului că un număr mare dintre cumpărătorii de loturi mici le-au părăsit sau le-au arendat pe termene lungi, ceea ce echivala cu o adevărată „vînzare deghizată”. Socotim necesar să subliniem că această consolidare a burgheziei sătești a influențat pozitiv asupra dezvoltării capitalismului în agricultura României.

Din analiza modului de aplicare a legii din 1889 rezultă că numai o parte a țărănimii a beneficiat de vînzarea loturilor mici din domeniile statului. Trebuie să subliniem, de asemenea, că mare parte din cumpărătorii loturilor mici le-au arendat sau le-au părăsit. Nevoia de pămînt a țărănimii n-a fost satisfăcută prin vînzarea loturilor mici din moșiile statului. Puternicele răscoale țărănești din 1907 vor dovedi cu prisosință acest lucru.